

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΡ. ΖΕΓΚΙΝΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, ΕΝΑΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΚΒ' (1980), σσ. 227-231

ΑΘΗΝΑ
1980

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΡ. ΖΕΓΚΙΝΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, ΕΝΑΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΚΒ' (1980), σσ. 227-231

ΑΘΗΝΑ
1980

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΡ. ΖΕΓΚΙΝΗ

Εἰσαγγελέως Ἐφετῶν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, ΕΝΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ἐγεννήθη ἐν Λαρίσῃ τὴν 26 Σεπτεμβρίου 1777. Ὁ πατὴρ του, ὀνόματι Μιχαήλ, ἦτο γουνοποιὸς τὸ ἐπάγγελμα, καὶ σχετικῶς εὐκατάστατος. Ὁ Κούμας ἐγεννήθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δυσκολωτέρας ἐποχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Λαρίσης κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν. Μετὰ ἀπὸ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1768-1770 καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλώφ, οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀποβῆ εἰς τὴν Λάρισαν πολὺ θηριώδεις. Κατεκρήμνισαν καὶ τὸν μόνον ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου, πὸν εἶχε τότε ἡ πόλις. Ὅπως δὲ διηγεῖται τὸ χειρόγραφον τοῦ ἐκ Λαρίσης Ἰωάννου Λογιωτάτου, οἱ χριστιανοὶ ἐκκλησιάζοντο εἰς τοὺς ναοὺς τῶν περιχώρων. Εἶχον δὲ οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσης μεγάλον πόθον νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναὸν τοῦ πολιούχου τῶν Ἁγίου Ἀχιλλείου. Καὶ μόλις μετὰ 25 ὀλόκληρα ἔτη, ἦτοι τὴν 15 Μαρτίου 1794, ὅτε ἦτο διερμηνεὺς ὁ Γεώργιος Μουρούζης καὶ μητροπολίτης Λαρίσης ὁ κλεινὸς Διονύσιος Καλλιάρχος, ἀλλὰ καὶ μετὰ «πολλότατα ἔξοδα», ηὐτύχησαν οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσης νὰ λάβουν ἄδειαν τῆς Πύλης καὶ νὰ ἀνεγείρουν μεγαλύτερον καὶ ὠραιότερον τὸν κρημισθέντα ναὸν τῶν. Λόγῳ τῶν διωγμῶν αὐτῶν εἶχε τότε κλείσει καὶ τὸ σχολεῖον τῆς πόλεως. Ἔτσι ὁ Κούμας εἶχε γίνει δέκα ἐτῶν καὶ δὲν εἶχε ἴδει ποτὲ οὔτε ναὸν, οὔτε σχολεῖον.

Δὲν εἶχε καταληφθῆ ἀκόμη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πολλοὶ Ἑλληνες λόγιοι, ὡς οἱ Μανουήλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, Θεόδωρος Γαζῆς, Γεώργιος Τραπεζούντιος, Βησσαρίων, Ἰσιδωρος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ὅταν δὲ ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις, οἱ περισσότεροὶ λόγιοι τοῦ ἔθνους, ὡς οἱ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης Λάσκαρις, Μάρκος Μουσοῦρος, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν Δύσιν. Οὗτοι συνετέλεσαν ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ ἀναζωπυρήσουν τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ὑποθάλλουν τὴν συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων αὐτῆς τάξεως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἀλλὰ ἐὰν οἱ Ἑλληνες λόγιοι συνέβαλον εἰς τὴν ἀνα-

τολήν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως, ἄφησαν εἰς τὴν πατρίδα των κατὰ τοὺς δυσκόλους ἐκείνους χρόνους ἓνα μεγάλο κενόν. Περί τούτου γράφει ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (τόμ. Ε' μέρος Β' σελ. 27) τὰ ἐξῆς : « Ἀμφιβάλλομεν ἂν οἱ ἄνδρες οὗτοι, σωρηδὸν ἀποδημήσαντες εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἐξεπλήρωσαν τὸ κυριώτερον αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον. Οὐ μόνον ἄπαντες σχεδόν, ἢ ἐξ ἀρχῆς ἢ προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐξελατινίσθησαν, ἀλλά, αὐτῶν ἀπελθόντων, ἔμειναν τὰ μὲν σχολεῖα τῆς πατρίδος αὐτῶν ἄνευ διδασκάλων καὶ ἐκλείσαν τὰ πλεῖστα, τὰ δὲ ἐκκλησιαστικά καὶ πολιτικά πράγματα ἄνευ λογίων καὶ ἐμπειρῶν λειτουργῶν καὶ κακῶς διωκῆθησαν. Τὸ οὕτως ἐγκαταλειφθὲν ἔθνος εὕρισκετο ἐν τούτοις εἰς περιστάσεις, αἵτινες δὲν ἐπέτρεπαν εἰς αὐτὸ ν' ἀναπληρώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου τοὺς φυγάδας, καὶ ἐδέησε νὰ παρέλθουν δύο ἑκατονταετηρίδες πρὶν ἢ δυνηθῆ νὰ συγκροτήσῃ νέα σχολεῖα καὶ νὰ μορφώσῃ νέους ἐπιτηδείους ὑπηρέτας τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ συμφερόντων».

Τὸ 1787 ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Λάρισαν μία ἐπιδημία, ἡ ὁποία ἠνάγκασε τοὺς γονεῖς τοῦ Κούμα νὰ καταφύγουν εἰς τὸν Τύρναβον. Οἱ πολλοὶ ναοὶ καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τελεταὶ καὶ λιτανεῖαι ἐνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νεαρὸν Κούμαν. Ἐκεῖ ἔμαθε οὗτος ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Καὶ ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Λάρισαν ἠσχολεῖτο μὲ τὸ νὰ ἀναγινώσκῃ τὰ συναξάρια καὶ τὴν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν. Ἡ φιλομάθεια τοῦ παιδὸς ἔπεισε τοὺς γονεῖς του νὰ τὸν στείλουν τὸ 1790 εἰς τὸν Τύρναβον, ἵνα μαθητεύσῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Πεζάρου. Τὸ 1796 ὁ Κούμας ἐπεράτωσεν ὅλα τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο ἐκεῖ. Διακριθεὶς εἰς τὰς σπουδὰς του προσελήφθη, εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν, διδάσκαλος τοῦ ἐν Λαρίσῃ ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ βραδύτερον τοῦ ἐν Τσαριτσάνῃ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδασκεν ἑλληνικὰ καὶ μαθηματικά, συγχρόνως δὲ ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Τσαριτσάνης μεταξὺ τῶν μαθητῶν του, ἦτο καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐλασσόνος Ἰωαννίκιος «ἀνὴρ φλεγόμενος ὑπὸ πολυμαθείας», ὡς καὶ ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ, ὁ ἦρας τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὁ ὁποῖος ἔπεσε κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν κατοίκων του.

Λόγω ἑλλείψεως βιβλίων, καθυστερεῖ ἢ εἰς τὰ μαθηματικά ἐπίδοσις τῶν μαθητῶν του. Ἦκμαζε τότε ὁ περίφημος συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων καὶ ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Σπυρίδων Ἀσάνης εἶχε προσληφθῆ ὡς ἰατρὸς τῆς ἱστορικῆς ταύτης κωμοπόλεως. Ὁ Κούμας μετέβη εἰς τὰ Ἀμπελάκια καὶ μετὰ τοῦ Ἀσάνη προέβη εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν «Κωνικῶν τομῶν» τοῦ Καϊλλίου, τὰς ὁποίας καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ τὸ 1803. Ἐδίδαξε δὲ ἐπὶ ἔτος εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Ἀμπελακίων. Ἐφθασε τότε ἀπὸ τὴν Βιέννην εἰς τὰ Ἀμπελάκια ὁ Ἄνθιμος Γαζής καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ πλουσίου

συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακίων διὰ νὰ ἐκδώσῃ ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικὸν λεξικόν. Ἡ συνδρομὴ τοῦ ἐδόθη καὶ παρέλαβε μαζί του τὸν Κωνσταντῖνον Κούμαν, ἵνα συνεργασθοῦν ἐν Βιέννῃ εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἀνωτέρω λεξικοῦ. Ἀλλὰ μετὰ δύο μῆνας ὁ Ἄνθιμος Γαζής ἐδειλίασεν εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ λεξικοῦ. Ὁ Κούμας προσελήφθη τότε ὡς διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κατ' οἶκον τοῦ Στεφάνου Μόσχου καὶ εἶχε καὶ ὁ ἴδιος τὸν χρόνον νὰ φοιτᾷ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης, σπουδάζων μαθηματικά.

Συγχρόνως μετέφρασεν ἐκ τῆς γαλλικῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφρόνει, ὅτι ἔπρεπε νὰ γράφονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, καὶ ἐξέδωσε τὸ 1807 μετὰ ἀπαντήσεων τὸ περὶ μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς ἔργον τοῦ Φονταίου. Ἐπίσης τὸ 1808 ἐξέδωσε τὴν χημείαν τοῦ Ἀδήτου, τὴν ὁποίαν μετέφρασεν εἰς τὴν νεωτέραν διάλεκτον, ἐπηρεασθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς περὶ γλώσσης γνώμας τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ.

Ἐν συνεχείᾳ ἡ δημογεροντία τῆς Σμύρνης ἐκάλεσε τὸν Κούμαν διδάσκαλον ἐν Σμύρνῃ. Τῇ προτροπῇ καὶ τοῦ Κοραῆ, ἐδέχθη καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸν Ἰούνιον τοῦ 1809. Εἰς τὴν Σμύρνην ἐκάλεσεν ὁ Κούμας καὶ τὸν ἐκ Τσαριτσάνης μαθητὴν του Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον, τὸν ἐξ Οἰκονόμων, διαπρεπῆ ἱεροκῆρυκα, καὶ μαζί ἴδρυσαν τὸ Φιλολογικὸν γυμνάσιον τῆς Σμύρνης. Εἰς τὸ γυμνάσιον αὐτὸ ὁ Κούμας «με ἀδιάκοπον δραστηριότητα», ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, ἐδίδαξε μαθηματικά, φιλοσοφίαν, ἠθικὴν, φυσικὴν καὶ γεωγραφίαν. Προέβη καὶ εἰς φυσικὰ καὶ χημικὰ πειράματα, τὰ ὁποῖα ὡς τότε ἦσαν ἄγνωστα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Οἰκονόμος ἐδίδασκε τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς κατὰ τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ὑπεδείκνυεν ὁ Κοραῆς εἰς τοὺς αὐτοσχεδίους στοχασμοὺς του.

Ὁ Κούμας ἔγραψε καὶ ἐξέδωσεν εἰς τὴν Βιέννην, χάριν τῶν μαθητῶν του, πειραματικὴν φυσικὴν, σύνταγμα φιλοσοφίας, εἰς 4 τόμους, σύνοψιν χρονολογίας, σύνοψιν παλαιᾶς γεωγραφίας, σύνοψιν ἐπιστημῶν διὰ τοὺς πρωτοπείρους, περιέχουσαν ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν, κ.ἄ. Μετέφρασε δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Τενεμάνου. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἔργον τοῦ Κούμα εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τὸ φιλολογικὸν γυμνάσιον τῆς Σμύρνης ἦτο τὸ φωτεινότερον καὶ ἀνώτερον σχολεῖον τοῦ Γένους εἰς τὴν ἐποχὴν του. Εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις ἐδίδασκον πέντε ὑποδιδάσκαλοι. Εἶχε 300 μαθητὰς, οἱ ὅποιοι συνέρρεον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των διεσκορπίζοντο ὡς διδάσκαλοι εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Χέρσον Ἑλλάδα, ὡς καὶ εἰς οἴκους Φαναριωτῶν, εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν. Τὸ φιλολογικὸν γυμνάσιον τῆς Σμύρνης ἦτο τὸ πανεπιστήμιον τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ 1814, κατόπιν ἐπιμόνων προσκλήσεων τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου καὶ τῆς Συνόδου, μετέβη ὁ Κούμας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν τοῦ Κουροτσεσμεῖου σχολείου, ἔνθα

ἐδίδαξεν ἑλληνικά, μαθηματικά καὶ φιλοσοφίαν. Ὁ ἴδιος διηγεῖται ὅτι, τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 1914 ἐορτάσθη εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ἡ ἑναρξὶς τῶν μαθημάτων, παρουσίᾳ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, ὄλων τῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων, τοῦ μεγάλου διερμηνέως Μιχαὴλ Σούτσου, πολλῶν Φαναριωτῶν καὶ πλήθους λαοῦ, ἐξεφώνησεν δὲ ὁ Κούμας τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐδίδαξεν ἐπὶ ἓνα σχολικὸν ἔτος καὶ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1815 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σμύρνην, διὰ τὴν νύμφευσήν τὴν μονογενῆ κόρην του. Ἐπὶ δύο ἔτη ἐδίδαξεν εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Σμύρνης.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1817 ὁ Κούμας μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν βιβλίων του. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ (1817-1819) ἑκατοντάδες Ἑλλήνων νέων ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν καὶ ἐσπούδαζον εἰς τὰ ἐκεῖ Πανεπιστήμια. Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1816 ἐπανεξεδίδετο ὑπὸ τῶν Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ Κοκκινάκη, εἶχε καταστή ἔθνικὸν σύγγραμμα.

Τὸ 1819 ὁ Κούμας ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας. Ὡσαύτως καὶ αἱ βασιλικαὶ ἀκαδημαῖαι τοῦ Μονάχου καὶ τοῦ Βερολίνου κατέλεξαν αὐτὸν τὸ 1820 μεταξὺ τῶν μελῶν των.

Τὸ 1820 ἐπανῆλθεν ὁ Κούμας εἰς τὴν Σμύρνην διὰ τὴν διευθετήσιν τὰ τοῦ γυμνασίου. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ μεταφράζη τὸ Ἑλληνογερμανικὸν λεξικὸν τοῦ Ρειμέρου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν Τούρκων μετέβαλον τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης εἰς κοιλάδα κλαυθμῶνος. Τὸν Μάϊον τοῦ 1821 ὁ Κούμας μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἣ δὲ οἰκία του μετὰ τῆς βιβλιοθήκης του ἐδημεύθη εἰς τὴν Σμύρνην.

Ἀπὸ τὴν Τεργέστην ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην, ὅπου συνεπλήρωσε καὶ ἐξέδωκε τὸ 1326 τὸ ἀνωτέρω ἑλληνογερμανικὸν λεξικόν. Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισεν νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1831, τὴν ὁποίαν ἐξέδωσεν ἐν Βιέννῃ τὸ 1832 εἰς δώδεκα τόμους. Τοῦτο εἶναι μία παγκόσμιος ἱστορία. Εἶναι δέ, ὡς προεῖρηται, τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Κούμα. Τὸ 1833 ἐξέδωσεν ἐν Βιέννῃ καὶ ἑλληνικὴν γραμματικὴν.

Ὁ βασιλεὺς Ὅθων δι' ἐπιστολῆς του ἐκ Ναυπλίου (1833) ἐκφράζει πρὸς τὸν Κούμαν τὴν εὐαρέσκειάν του διὰ τὰς πρὸς τὴν σπουδάζουσαν ἑλληνικὴν νεολαίαν πολυτίμους ὑπηρεσίας του. Κληθεὶς δὲ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Τεργέστῃ ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἐκεῖ προσεβλήθη ὑπὸ χολέρας καὶ τὴν 1 Μαΐου 1836 ἀπεβίωσεν, εἰς ἡλικίαν 59 ἐτῶν.

Ὁ Σάθας εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν τοῦ (σελ. 677) γράφει τὰ ἑξῆς: «Ὁ Κούμας ἀνεδείχθη ἐκ τῶν φιλοπονωτέρων καὶ κοινωφελεστέρων λογίων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, κατατρίψας τὸν βίον εἰς ἐδεργείαν τῆς πατρίδος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς συγγραφῆς, οὔτε κόπων, οὔτε δαπανῶν, οὔδὲ τῆς ὑγείας αὐτοῦ φειδόμενος».

